

Promieniowanie jonizujące

1. Jest to promieniowanie elektromagnetyczne (np. rentgenowskie lub gamma) oraz promieniowanie korpuskularne (α i β) zdolne do wywołania jonizacji substancji przez którą przechodzi

Najczęściej spotykane rodzaje promieniowania to:

Promieniowanie alfa (α)- ma dużą zdolność jonizacji i duży wpływ na organizm żywy, zasięg jest mały i np. w powietrzu wynosi kilka centymetrów

Promieniowanie alfa (β)-promieniowanie β jest mniejsze niż α

Promieniowanie gamma (γ)- jest to najbardziej przenikliwy rodzaj promieniowania jądrowego chociaż jego właściwości jonizujące są najmniejsze

Promieniowanie rentgenowskie (X)- jest to promieniowanie o małej długości fali i powstaje w lampie rentgenowskiej.

2. Źródła promieniowania jonizującego

Źródła promieniowania jonizującego można podzielić na:

- naturalne- występujące w glebie, żywności, roślinach oraz promieniowanie kosmiczne
- sztuczne- izotopy promieniotwórcze nie występujące w przyrodzie w warunkach naturalnych np. aparaty jądrowe, aparaty rentgenowskie

przy eksploatacji złóż uranowych i wyodrębnianiu pierwiastków radioaktywnych

przy produkcji i stosowaniu izotopów

w elektrowniach i okrętach o napędzie atomowym

w radiologii przemysłowej przy badaniu odlewów, wyrobów walcowych, spawanych i konstrukcji żelbetonowych

w przemyśle chemicznym

w wytwórniach lamp rentgenowskich i sprzętu medycznego

w radiologii klinicznej – badania diagnostyczne jak i radioterapia

Naturalnymi źródłami PEM zakresu jonizującego są:

- Kosmos – promieniowanie kosmiczne reliktowe, pierwotne, gamma, strumienie cząstek wysokoenergetycznych, inne.
- Słońce – światło (pasmo nadfioletu), „wiatr słoneczny”
- złoża pierwiastków promieniotwórczych

Do sztucznych źródeł PEM tego zakresu zaliczyć można:

- generatory promieniowania rentgenowskiego

- sztucznie wytwarzane izotopy
- urządzenia medyczne wykorzystujące „bomby kobaltowe”
- lampy sterylizacyjne pracujące w paśmie nadfioletu
- reaktory atomowe - same są pomijającym źródłem promieniowania ale produkują odpady promieniotwórcze
- urządzenia do wykrywania mikrouszkodzeń w strukturach metalowych wykorzystujące izotopy
- próby nuklearne

3. Wpływ promieniowania jonizującego na człowieka

- uszkodzenia i zaburzenia łańcuchów DNA
- zniszczenie lipoproteidowych składników błon komórkowych
- zaburzenie syntezy białka
- zmiana aktywności enzymów katalizujących
- zaburzenia gospodarki elektrolitami

Wielkość zmian zależy od dawki promieniowania, rodzaju promieniowania i jego energii, szybkości napromieniowania, masy człowieka, wrażliwości tkanek na promieniowanie (najbardziej promienioczuła to tkanka limfatyczna, tkanka krwiotwórcza i komórki rozrodcze, błona śluzowa jelit i soczewka oka)

Pracodawca jest zobowiązany chronić pracowników przed promieniowaniem.

Dawka promieniowania jonizującego nie może przekraczać dawek granicznych

4.

Graniczne dawki promieniowania

	Dawka skuteczna (efektywna mSv)	Dawka równoważna(mSv)		
	Całe ciało	Soczewki oczu	skóra	Dłonie, przedramiona, stopy, podudzie
Narażenie zawodowe	20*	150	500	500
Kobiety w ciąży**	1	-	-	-
Młodociani ***	6	50	150	150
Pozostała populacja****	1	15	50	50

* dawka może być w danym roku przekroczona do wartości 50 mSv pod warunkiem że w ciągu kolejnych 5- ciu lat kalendarzowych jej sumaryczna wartość nie przekroczy 100 mSv

** kobieta karmiąca piersią nie może być zatrudniona w warunkach narażenia na skażenie wewnętrzne i zewnętrzne

*** osoby w wieku pon 18 lat mogą być zatrudnione w warunkach narażenia jedynie w celu nauki lub przyuczenia do zawodu

**** dawka może być w danym roku przekroczona pod warunkiem że w ciągu kolejnych 5- ciu lat kalendarzowych jej sumaryczna wartość nie przekroczy 5 mSv

Dawka skuteczne (efektywna) E- suma dawek równoważnych od napromieniowania zewnętrznego i wewnętrznego we wszystkich tkankach.

5. Systemy ochrony radiologicznej

Wykonywanie działalności związanej z narażeniem, polegającej na:

- wytwarzaniu, przetwarzaniu, przechowywaniu, składowaniu, transporcie lub stosowaniu materiałów jądrowych, źródeł i odpadów promieniotwórczych oraz wypalonego paliwa jądrowego i obrotie nimi.
- Budowie, rozruchu, próbnej i stałej eksploatacji oraz likwidacji obiektów jądrowych
- Budowie, eksploatacji, zamknięciu i likwidacji składowisk odpadów promieniotwórczych i składowisk wypalonego paliwa jądrowego oraz budowie i eksploatacji przechowalników wypalonego paliwa jądrowego

- Produkcja, obsługa urządzeń zawierających źródła promieniotwórcze oraz obrót tymi urządzeniami
- Uruchamianie laboratoriów i pracowni w których mają być stosowane źródła promieniowania jonizującego, w tym pracownie rentgenowskie
- Dodawanie substancji promieniotwórczych w procesie produkcyjnym w produkcji wyrobów
- Zamierzone podawanie substancji promieniotwórczych ludziom i zwierzętom w celu medycznej lub weterynaryjnej diagnostyki, leczenia lub badań naukowych

Wymagane jest zezwolenie albo zgłoszenie w zakresie bezpieczeństwa jądrowego i ochrony radiologicznej

- wydaje Prezes Państwowej Agencji Atomistyki(z wyjątkiem zezwoleń na produkcję, nabywanie, uruchamianie, i stosowanie aparatów rentgenowskich o energii promieniowania do 300 keV, w celach medycznych wydaje wojewódzki inspektor sanitarny.

- wewnętrzny nadzór w jednostce wykonującej działalność wymagającej zezwolenia sprawuje osoba posiadająca uprawnienia inspektora ochrony radiologicznej.

W zależności od wielkości zagrożenia wprowadza się dwie kategorie pracowników(w celu dostosowania sposobu oceny zagrożenia pracowników)]

- kategoria A- pracownicy mogą być narażeni na dawkę skuteczną przekraczającą 6 mSv w ciągu roku lub dawkę równoważną przekraczającą 1/3 wartości dawek granicznych dla soczewek oczu, skóry i kończyn określonych w przepisach.
- kategoria B- pracownicy mogą być narażeni na dawkę skuteczną przekraczającą 1 mSv w ciągu roku lub dawkę równoważną równą 1/20 wartości dawek granicznych dla soczewek oczu, skóry i kończyn określonych w przepisach i którzy nie zostali zaliczeni do kategorii A

Ocena narażenia pracowników prowadzona jest na podstawie kontrolnych pomiarów dawek indywidualnych lub pomiarów dozymetrycznych w środowisku pracy.

Musi być prowadzona ewidencja otrzymanych przez pracowników dawek promieniowania. Należy prowadzić szkolenia w zakresie bezpieczeństwa jądrowego i ochrony radiologicznej osób zatrudnionych w omawianych warunkach pracy.

Pracownik nie może być zatrudniony na określonym stanowisku w kategorii A jeżeli uprawniony lekarz wydał orzeczenie że jest on niezdolny do wykonywania takiej pracy.

Zabezpieczenie pracowników przed promieniowaniem jonizującym

Środki techniczne

- odpowiednia lokalizacja źródła w pomieszczeniu(ściany i stropy takiego pomieszczenie nie mogą przylegać do pomieszczeń mieszkalnych)
- odpowiednia powierzchnia pomieszczenia
- stosowanie osłon, fartuchów ochronnych, parawanów, szyb ochronnych z tworzyw pochłaniających promieniowanie

- stosowanie wentylacji (np. sześciokrotna wymiana powietrza na godzinę w pracowni rentgenowskiej)
- sprzęt ochrony osobistej

Środki organizacyjne

- wyznaczenie i oznakowanie strefy niebezpiecznej źródła
- sygnalizacja włączenia źródła
- skrócenia czasu ekspozycji

profilaktyka medyczna

Czynnik szkodliwy lub uciążliwy	Badania wstępne		Badania okresowe		Częstość badań	Ostatnie Badania okresowe		Narządy (układy) krytyczne
	Lek.	Pom.	Lek.	Pom.		Lek.	Pom.	
Promienowanie jonizujące	Ogólne ze zwróceniem uwagi na skórę, okulistyczne z oceną soczewek	Morfologia krwi z rozmazem z rozmazem płytki krwi	Ogólne ze zwróceniem uwagi na skórę, okulistyczne z oceną soczewek	Morfologia krwi z rozmazem z rozmazem płytki krwi	Co 3 lata	Ogólne ze zwróceniem uwagi na skórę, okulistyczne z oceną soczewek	Morfologia krwi z rozmazem z rozmazem płytki krwi	Układ krwiotwórczy, soczewki, skóra, gonady

Promieniowanie podczerwone (cieplne)

Obejmuje promieniowanie optyczne którego długości fal wynoszą od 780nm do 1 mm(między światłem widzialnym a falami radiowymi)

Promieniowanie to jest wysyłane przez każde ciało o podwyższonej temperaturze.

Dzieli się je na 3 zakresy:

- **IR-A-** od 780 do 1400 nm (bliska podczerwień)
- **IR- B-** od 1,4 do 3 μm (średnia podczerwień)
- **IR-C** od 3 μm do 1 mm(daleka podczerwień)

(noktowizja, spektroskopia IR, historia sztuki, medycyna, telefonia komórkowa, pirometry, ogrzewanie saun, obserwacja kosmosu

Źródła promieniowania

- gorące stanowiska pracy w hutach, odlewniach, walcowniach, kuźniach, hutach szkła (1600°C)
- piece martenowskie, piece łukowe(1600°C)
- odlewnie żeliwa, metali kolorowych(1000-1200°C)
- odlewnie stopów metali lekkich(600-700°C)

kot w kamerze termowizyjnej

Działanie promieniowania podczerwonego na człowieka.

W zależności od poziomu natężenia promieniowania może ono stwarzać:

- bezpośrednie zagrożenie zdrowia i życia(oparzenia skóry, udar cieplny, zapaść)
- schorzenia skóry i oczu (zaćma hutnicza, chroniczne i ostre zapalenie spojówek, przebarwienia skóry, nowotwory skóry)
- uciążliwe warunki pracy

Za najbardziej niebezpieczny uważa się zakres „IR-A” Podczerwień bliska wnika w najgłębiej położone warstwy tkanki skórnej a nawet podskórnej, nagrzewając ją, ciepło to rozprowadzane jest przez układ krwionośny po całym organizmie w następstwie czego może dojść do przegrzania organizmu. Promieniowanie średnie i dalekie prawie całkowicie zostaje pochłonięte przez zewnętrzną nieukrwioną warstwę naskórka

Do grupy zawodowej narażonej na promieniowanie podczerwone należą:

spawacze, strażacy, pracownicy odlewni i stalowni w hutach metali, dmuchacze szkła, operatorzy pieców do wypalania w hutach szkła, palacze kotłowni.

Ochrona przed promieniowaniem.

- izolacja cieplna ścian urządzeń emitujących promieniowanie
- stosowanie ekranów stałych lub przenośnych osłaniających pracowników przed promieniowaniem
- zmiany w procesie technologicznym w celu eliminacji czynności narażających pracownika na promieniowanie
- odpowiednia wentylacja osłabiająca skutki promieniowanie podczerwonego
- skracanie czasu ekspozycji na promieniowanie
- stosowanie odpowiedniej odzieży i okularów ochronnych

profilaktyka medyczna

Czynnik szkodliwy lub uciążliwy	Badania wstępne		Badania okresowe		Często- tli- wość badań	Ostatnie Badania okresowe		Narządy (układy) krytyczne
	Lek.	Pom.	Lek.	Pom.		Lek.	Pom.	
Promienio- wanie podczerwone	Ogólne ze zwróceniem uwagi na skórę, okulistyczne ze zwróceniem uwagi na stan spojówek, rogówek, siatkówek i soczewek	W zależności od wskazań	Ogólne ze zwróceniem uwagi na skórę, okulistyczne ze zwróceniem uwagi na stan spojówek, rogówek, siatkówek i soczewek	W zależności od wskazań	Co 4 Lata, pow. 50 roku życia co 2 lata	Ogólne ze zwróceniem uwagi na skórę, okulistyczne ze zwróceniem uwagi na stan spojówek, rogówek, siatkówek i soczewek	W zależności od wskazań	Narząd wzroku, skóra

Promieniowanie nadfioletowe

Promieniowanie nadfioletowe obejmuje fale elektromagnetyczne o długościach od 1 nm do 400 nm. Promieniowanie to może pochodzić od źródeł naturalnych lub sztucznych.

Należy uważać że każde ciało nagrzane do temperatury przekraczającej 2200°C) Emituje promieniowanie nadfioletowym o widmie ciągłym

UVA- na skórze wywołuje swoiste zaciemnienie pigmentowe, może wywołać słaby rumień. Oczy- nie powoduje zapalenia lecz efekt fluorescencji przezrzystych ośrodków gałki ocznej.

UVB(podzakres erytemalny)- wywołuje rumień skóry (obrzęk do powstania pęcherzy), do kontroli banknotów

UVC- bakteriobójcze lub koniunktywalne(łac. Zapalenie spojówek) Skutki narażenia na tego rodzaju promieniowanie to zapalenie spojówek lub równoczesne zapalenie rogówki (objawy piasku w oczach), rumień skóry

Sztuczne źródła promieniowania

Spawarki elektryczne -ze wzrostem prądu wzrasta ilość emitowanego promieniowania nadfioletowego

palniki tlenowo- acetylenowe i tlenowo- wodorowe- temperatura płomienia może przekraczać 2200°C i ciała nagrzane mogą emitować promieniowanie nadfioletowe

palniki plazmowe- mogą wytwarzać temp. Pow. 6000°Ci emitować silne promieniowanie UV

lampy rtęciowe niskociśnieniowe- to lampy bakteriobójcze do niszczenia mikroorganizmów, do sterylizacji produktów żywnościowych, narzędzi, do produkcji ozonu.

Lampy ksenonowe wysokociśnieniowe- stosowane podobnie jak lampy rtęciowe

Lampy błyskowe- gazowe lampy wyładowcze, emitowane promienie UV zależą od stosowanego gazu(argon, neon, krypton,)

Lampy fluorescencyjne- łuk elektryczny wzbudza pary rtęci znajdujące się pod niskim ciśnieniem, a pary rtęci aktywują materiał fluorescencyjny pokrywający wewnętrzną powierzchnię bańki szklanej. Materiał fluorescencyjny przekształca

promieniowanie nadfioletowe o krótkiej długości fali w promieniowanie o innym widmie.

Lampy kwarcowe halogenowe- drut wolframowy rozgrzewa się do temp. Ok. 3500°C . Kwarcowa lampa (szkło) przepuszcza promieniowanie UV. Aby opary wolframu nie odkładały się na obudowie, lampy wypełnione są gazem halogenowym zwykle jodem lub bromem.

Lampy emitujące promieniowanie znalazły zastosowanie w medycynie do celów leczniczych, solariach, do wywoływania fluorescencyjnych farb i lakierów oraz jako lampy bakteriobójcze.

Wpływ promieniowania UV na człowieka

korzystny

- synteza wit D w organizmie (krzywica)
- leczenie infekcji skórnych, czyraków, łuszczycy, trądziku

niekorzystny

- przewlekłe choroby oczu i skóry
- zaczerwienienia skóry(rozszerzenie naczyń krwionośnych) , rumień skóry
- starzenie się skóry, nowotwory skóry (UVB)

Ochrona przed promieniowaniem UV

Narażenie pracownika na promieniowanie nadfioletowe charakteryzowane jest przez wartości skuteczne napromieniowania oka i skóry.

Zagrożenie pracowników promieniowaniem nadfioletowym charakteryzowane jest przez wartości skuteczne.

Najwyższa dopuszczalna wartość skuteczna napromieniowania oka i skóry w ciągu dobowego wymiaru czasu, bez względu na długość jego trwania wynosi $30 \text{ J} \cdot \text{m}^{-2}$

Środki techniczne

- stałe lub przenośne ścianki i parawany pomalowane farbą pochłaniającą promieniowanie UV(na bazie bieli cynkowej lub tytanowej o barwie ciemnoszarej) odgradzające poszczególne stanowiska spawaczy

- zapewnienie odpowiedniej wentylacji mechanicznej(silne źródła UV mogą powodować wytwarzanie ozonu)

Środki ochrony osobistej

- tarcze lub przyłbice spawalnicze zaopatrzone w filtry spawalnicze dobrane zgodnie z PN – osłaniające twarz, uszy i szyję
- rękawice spawalnicze
- osłony twarzy w postaci filtrów chroniących przed nadfioletem (przy lampach kwarcowych i bakteriobijących)

profilaktyka medyczna

Czynnik szkodliwy lub uciążliwy	Badania wstępne		Badania okresowe		Częstotliwość badań	Ostatnie Badania okresowe		Narządy (układy) krytyczne
	Lek.	Pom.	Lek.	Pom.		Lek.	Pom.	
Promieniowanie nadfioletowe	Ogólne, dermatologiczne , okulistyczne ze zwróceniem uwagi na stan spojówek, rogówek i soczewek	W zależności od wskazań	Ogólne, dermatologiczne , okulistyczne ze zwróceniem uwagi na stan spojówek, rogówek i soczewek, w zal. Opd wskazań dermatologiczne	W zależności od wskazań	Co 3 Lata oraz *	Ogólne, dermatologiczne , okulistyczne ze zwróceniem uwagi na stan spojówek, rogówek i soczewek, w zal. Opd wskazań dermatologiczne	W zależności od wskazań	Narząd wzroku, skóra

* czynnik o udowodnionym działaniu rakotwórczym, konieczność przedłużonej obserwacji poza okres pracy zawodowej. U osób powyżej 50 roku życia, narażonych na UV powyżej 10 lat, badania okresowe powinny być przeprowadzane co 2 lata